

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МЕЖАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Іван Осінній

Професійні функції сучасного лікаря є значно ширшими, аніж діагностика й лікування. Швидкий розвиток технологій, що спричинив доступність інформації для суспільства, позначився на можливостях медичної освіти населення, зокрема у експертній, консультативній та просвітницьких видах діяльності лікаря. Зокрема, просвітницька діяльність дозволяє сформувавши у споживачів інформації здоров'язберезувальну поведінку, мотивувати до самоспостереження, набуття корисних для здоров'я звичок. Отже, маємо визнати, що просвітницька діяльність лікаря набуває важливості з огляду на її суспільну значущість, а відповідно — мають бути створені нові змісти у фаховій підготовці лікарів, які би актуалізували тему підготовки студентів медичного профілю до просвітницької діяльності. У цьому контексті система підготовки майбутніх лікарів повинна цілеспрямовано формувати компетентність у просвітницькій діяльності — знання, уміння та мотивацію для ефективної комунікації зі споживачем медичних послуг.

У сучасному науковому дискурсі тема підготовки лікарів до медичного просвітництва представлена у різних аспектах. По-перше, йдеться про актуалізацію комунікативних навичок лікаря [17], зокрема у сфері створення навчальних курсів, методики оцінювань компетентностей та зворотного зв'язку зі студентами. Варто зауважити також про орієнтацію

науковців на особливості комунікації лікаря з пацієнтами, пов'язані із необхідністю повідомлень «важких» діагнозів, переконанням щодо вакцинації, роз'ясненням ризиків та фідбек-досвід [20]. По-друге, широкого представлення набули практики (відображені у звітах, наукових описах), пов'язані із результатами практично орієнтованих навчальних проєктів у громаді (проєкти з оцінкою потреб локальних груп), — як ефективний інструмент формування просвітницьких компетенцій у лікарів [21].

Вітчизняні науковці у дослідженнях сполучені із зарубіжними колегами. Так, дослідники актуалізують тему комунікації лікаря-пацієнта як базового компоненту просвітництва (І. Гуменна, Н. Гантімурова) [2]; акумулюють у монографіях теоретичні праці й методичні розробки, що дають основу для формування програм просвітницької підготовки [6]. З початком повномасштабних воєнних дій з'являються нові сенси, пов'язані із просвітницькою діяльністю лікарів, зокрема проєкти українських вишів з волонтерських заходів та інформаційних кампаній студентів для вразливих соціальних спільнот [10]; матеріали щодо адаптації підготовки майбутніх медиків у контексті війни, роботи з внутрішньо переміщеними особами, реабілітації та просвітництва у кризах [9].

Високий рівень інтересу до проблеми просвітництва загалом і його елементів, що стосуються медичної галузі, однак

не відображує особливостей організації набуття просвітницької компетентності майбутніх лікарів у профільних закладах освіти. У науковій літературі досить поверхово представлені рандомізовані дослідження щодо навчальних інтервенцій, в яких більшою мірою увага зосереджується на теоретичному описові проблеми та гіпотетичних прогнозах щодо позитивності просвітницької діяльності лікаря. Варто зауважити, що як у зарубіжних, так і у вітчизняних дослідженнях практично відсутні роботи, в яких би відстежувались набуті просвітницькі компетенції лікарів у певний період професійної діяльності. Крім того слід визнати, що представлення суспільно важливих просвітницьких кейсів у волонтерстві студентів-медиків є досить поодиноким практикою, яка поки що не набула системного інституційного впровадження на рівні держави.

Метою статті визначасмо аналіз досвіду підготовки до просвітницької діяльності майбутніх лікарів у практиці фахового навчання вітчизняної та зарубіжних систем профільної освіти та у системі підвищення кваліфікації.

З огляду на означені завдання ми звернулись до аналізу типових програм підготовки лікарів до просвітницької діяльності у медичних вишах України. Зокрема, нас цікавило представлення змістових компонентів окремих модулів, які б відображали тему просвітництва у медичній галузі.

В аспекті означеного проаналізовано шість медичних вишів і отримано такі результати:

У Одеському національному медичному університеті зміст просвітницької компетентності для майбутніх лікарів представлено у двох навчальних дисциплінах: Професійна медична комунікація. Сучасні протоколи спілкування (кафедра симуляційних медичних технологій) [7] та Ненасильницькі комунікації (кафедра психіатрії, медичної психології та психотерапії) — викладалась до 2024 р. У сіллубусах означено змісти, що деталізують

розуміння комунікативного компоненту, необхідного для реалізації просвітницької діяльності лікаря:

- формування систематизованого розуміння допомоги пацієнту та його родичам в умовах екстремальних ситуацій; психологічні аспекти професійної комунікації; вміння спілкуватись з пацієнтами, близькими, колегами; мовні навички лікаря; робота з емоційно складними ситуаціями;

- методика ненасильницьких комунікацій: принципи, техніки, застосування в стресових (конфліктних) емоційно напружених ситуаціях; практичні заняття; комунікація з людьми, які переживають психічний стрес.

В Івано-Франківському національному медичному університеті елементи просвітництва (особливості комунікації, клінічного мислення та управління у первинній медичній допомозі; профілактика та скринінг на первинній ланці) представлені у межах дисципліни «Загальна практика (сімейна медицина)» [8]. Крім того, на базі університету реалізоване наукове дослідження з метою формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів, що можна означити як елемент просвітницької компетентності. У роботі визначено структуру означеного утворення (гнучкість спілкування, емпатія, рефлексивність, уміння взаємодіяти з різними аудиторіями), підходи і принципи формування цієї компетентності [12].

Компетенції, пов'язані із просвітницькою діяльністю лікаря, представлені також на рівні програм PhD. Так, в Ужгородському національному університеті (медичний факультет) у межах Освітньо-наукової програми «Медицина» третього освітньо-наукового рівня підготовки визначено загальні компетентності (професійна, професійно-дослідницька, інноваційна діяльність), що містять навички самоосвіти, роботи з пацієнтами і громадами; роботу з епідеміологією/доказовою медициною, що прямо стосуються інформування/просвітництва [4].

Про важливість комунікативних умінь фахівці зауважують і в післядипломній освіті. Так, Кафедра медицини невідкладних станів НУОЗ України імені П. Л. Шупика презентує курси підвищення кваліфікації лікарів за темою «Основи ефективної комунікації в медичній практиці». У межах курсу представлено теми: Основи розвитку емоційного інтелекту та емпатії; Неконфліктна професійна комунікація; Ненасильницька комунікація в медицині: правові основи та практичні навички; Правові та етичні аспекти взаємодії лікаря з постраждалими [5]

гляд зарубіжного досвіду організації навчання студентів медичних вишів просвітництву підтвердив нашу гіпотезу про відсутність цільових програм або системи підготовки майбутніх лікарів до просвітницької діяльності. Водночас окремі тематичні напрями, які можемо віднести до проблеми просвітництва у тому числі, представлено у блоках комунікативних компетенцій — пацієнт-центрованої комунікації (Communication skills), де зокрема деталізовано організацію процесу підготовки студентів медичних факультетів до проведення коротких мотиваційних бесід [13]. У програмах Лондонського медичного університету представлено низку сілабусів, які включають модулі, за змістом дотичні до теми просвітництва [18]: «Основи зміцнення здоров'я», в якому йдеться про застосування теорій просвітництва, планування стратегій, критику різних підходів до інтервенцій; «Методи просвітництва» (підходи та методи зміцнення здоров'я); «Принципи та практика зміцнення здоров'я» (Інтегруючий модуль: зміцнення здоров'я). У шведському медичному університеті (Karolinska Institutet) представлено силабус дисципліни «Глобальне здоров'я» (Global Health), у якій висвітлюються процеси організації професійної співпраці, оцінки варіантів лікування в різних країнах [16].

Медичне просвітництво — як суспільно важлива ланка фахових послуг для населення і як ресурс, що дозволяє здій-

снювати розповсюдження професійних надбань — має цільове відображення у системі післядипломної освіти. Зокрема, цілями просвітницької підготовки лікарів — як підвищення їхньої кваліфікації слід визначити:

- розвиток умінь медіації з проблем медичної галузі для населення;
- розвиток навичок популяризації професійних досягнень у фаховому науковому товаристві;
- підвищення рівня валеологічної (здоров'язберезувальної) культури суспільства.

Лідери організації післядипломної освіти лікарів:

- Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика [3];
- Курси підвищення кваліфікації — як ланка структури медичних університетів (провідні університети України, де здійснюється підготовка лікарів)
- Українська асоціація сімейної медицини [11];
- Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) [1].

Якщо тема медичного просвітництва в університетських програмах представлено опосередковано, більшою мірою інтегрована у різні дисципліни, то у межах курсів з підвищення кваліфікації для лікарів вона є досить популярною. Так, у програмі «Patient Communication Course» — онлайн курсу про комунікації між лікарем та пацієнтом, розробленим і впровадженим Global Medical Knowledge Alliance (ГМКА), представлено базові принципи ефективної комунікації «лікар — пацієнт» і методи встановлення довірливих відносин з пацієнтом, досліджуються питання медичної етики, представлено обмін досвідом з колегами [19]. У посібнику «Людяність та емпатія в охороні здоров'я» (Humanity and Empathy in Health Care), адресованому лекторам, фасилітаторам, викладачам, акцентовано увагу на спілкуванні, достовірності, взаємній довірі, ситуації “поганих новин” [15].

Курс «Безперервна медична освіта — Лікарсько-пацієнтський альянс

заради здоров'я» (Continuing Medical Education — Physician–Patient Alliance for Health) спрямований на безпеку пацієнта, якість догляду, комунікацію лікаря-пацієнта, інтерпретацію клінічної інформації, мультимедійні матеріали, навчання між-дисциплінарним практикам [14].

Отже, з огляду на процеси підвищення кваліфікації лікарів за темою просвітництва, маємо визнати, що основними тенденціями програм є медична комунікація та пацієнт-орієнтована взаємодія, зокрема і її психологічні аспекти (актуалізація питань повідомлення пацієнтам та їхнім родинам важких новин, консультування, популяризація здорового способу життя); профілактична робота (виокремлює аспект інформаційно-просвітницьких кампаній у різних соціальних аудиторіях); медична деонтологія (включає питання лікарської етики щодо проблем повідомлення пацієнтам інформації про побічні ефекти вживання лікарських засобів); медичний маркетинг (розглядає питання нових цифрових платформ для онлайн просвітництва).

Водночас у програмах підвищення кваліфікації для лікарів майже відсутні тематичні напрями, що у назвах містили б поняття «просвітництво» (patient education / health literacy), натомість означені концепти є елементами змістових наповнень модулів. Крім того, у розробці курсів недостатня увага приділяється вимірюванням ефективності навчання лікарів просвітницьким компетенціям (зокрема, через дослідження зміни поведінки пацієнтів після медичного просвітництва). Також варто виокремити й необхідність створення стандартизованих методик для лікарів, які б удосконалювали їхні навички доступно й ефективно доносити інформацію до пацієнтів.

Аналіз досвіду підготовки до просвітницької діяльності майбутніх лікарів у практиці фахового навчання у вітчизняних медичних закладах засвідчив достатньо виражений компонент просвітництва — комунікативні уміння, що зокрема стосуються практики ненасильницької

комунікації, етики спілкування, методик впливу.

Тема комунікативної компетентності лікаря як джерело просвітництва у зарубіжних системах профільної медичної освіти має певні особливості, зокрема пов'язані із алгоритмами проведення мотиваційних бесід з пацієнтами, організації обміну науковим досвідом у професійному середовищі.

У системі підвищення кваліфікації тематичний напрямок просвітництва також пов'язаний із комунікацією, однак більшою мірою спрямований на пацієнт-орієнтовану взаємодію і її психологічні аспекти, на організацію інформаційно-просвітницьких кампаній з профілактики захворювань.

Література

1. *Всесвітня організація охорони здоров'я* <https://www.who.int/ukraine/uk/publications/9789241516822>
2. *Гуменна І. Р., Гантімурова Н. І., Гантімуров А. В.* Формування комунікативних навичок студентів-іноземців в умовах медичного університету // *Медична освіта*. 2024. №(4). С. 107–113. <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2023.4.14483>
3. *Національний університет охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика* <https://www.nuozu.edu.ua/#gsc.tab=0>
4. *Освітньо-наукова програма «Медицина» / Ужгород. нац. ун-т* https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/faculty-medical/ep_medicine
5. *Основи ефективної комунікації в медичній практиці / Нац. ун-т охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика* <https://www.nuozu.edu.ua/n/podii/13531-osnovy-efektyvnoi-komunikatsii-v-medychnii-praktytsi#gsc.tab=0>
6. *Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості / В.А. Гладуш, Н. В. Зимівець, З.П. Бондаренко, Л.М. Ніколенко та ін.* Дніпро : ЛІРА, 2020. 384 с.
7. *Робоча програма навчальної дисципліни «Професійна медична комунікація»*

Сучасні протоколи спілкування» / Одеськ. нац. мед. ун-т, 2025. https://resource.odmu.edu.ua/chair/download/191707/9UNF_UdNwBez6fHSWC3I9g

8. *Сілабус* навчальної дисципліни «Загальна практика (сімейна медицина) / Івано-Франківський нац. мед. ун-т <https://ifnmu.sharepoint.com/KZPFRtSM/Shared%20Documents/Forms/AllItems.aspx?>

9. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)* // Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 лютого 2024 р.). Запоріжжя : ЗДМФУ, 2024. 312 с.

10. *Суспільно орієнтоване навчання у вищій освіті для відновлення України — результати першого року проєкту ServU / Укр. католицький ун-т. URL https://ucu.edu.ua/news/suspilno-oriyentovane-navchannya-u-vyshhij-osviti-dlya-vidnovlennya-ukrayiny-rezultaty-pershogo-roku-proyektu-servu/?utm_source=chatgpt.com*

11. *Українська асоціація сімейної медицини.* <https://www.ufm.org.ua/>

12. *Kinash I. O.* Формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів на етапі професійної підготовки // *Медична освіта.* 2020. № 3. С. 84–88. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2020.3.11445>

13. *Communication skills.* Teaching brief motivational interviewing to Year three medical students URL https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/16aa7afl-db30-4c98-8e0f-955832e4c60d?utm_source

14. *Continuing Medical Education — Physician-Patient Alliance for Health* https://ppahs.org/continuing-medical-education/?utm_source

15. *Humanity and Empathy in Health Care* https://mededu.org.ua/en/humanity-and-empathy-in-healthcare/?utm_source

16. *Karolinska Institutet.* Global Health https://education.ki.se/course-syllabus/2XX066/19188?utm_source

17. *Kurtz S., Silverman J.* The Calgary-Cambridge Referenced Observation Guides: an aid to defining the curriculum and organizing the teaching in communication training programmes // *Med Educ.* 1996. Mar; №30(2) P.83–9. doi: 10.1111/j.1365-2923.1996.tb00724.x. URL <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8736242/>

18. *Module specification.* London School of Hygiene & Tropical Medicine https://www.lshtm.ac.uk/media/93361?utm_source

19. *Patient Communication Course* https://gmka.org/uk/news/patient-communication-gmka/?utm_source

20. *Skills for Communicating with Patients (2e)* By Jonathan Silverman, Suzanne Kurtz and Juliet Draper // Radcliffe Publishing Ltd, 2004. PB £27.95. 262 pp. ISBN 1-85775-640-1 URL <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5060301/pdf/HEX-8-277.pdf>

21. *Trae Stewart, Zane C Wubbena.* A systematic review of service-learning in medical education: 1998-2012 // *Teach Learn Med.* 2015. №27(2). P.115–22. doi: 10.1080/10401334.2015.1011647. URL <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25893932/>

Стаття надійшла до редколегії 27.09.2025

Стаття рекомендована до друку 25.10.2025

Відомості про автора:

Осінній Іван — аспірант кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи; Університет імені Альфреда Нобеля; Дніпро, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3093-0725>

Науковий керівник — доктор педагогічних наук, професор О. О. Резван, e-mail: rezvanoksana1@gmail.com

Осінній I. Особливості підготовки до просвітницької діяльності у межах профільного навчання.

Аналізується досвід підготовки до просвітницької діяльності майбутніх лікарів у практиці фахового навчання вітчизняної та зарубіжних систем профільної освіти та у системі підвищення кваліфікації. Представлено оглядовий аналіз освітніх програм, навчальних дисциплін, окремих модулів та тем, дотичних за змістом до проблеми медичного просвітництва. Доведено популярність теми комунікативної компетентності у медичному просвітництві, зокрема у аспектах пацієнт-центрованої комунікації, ненасильницької комунікації, особливостей комунікації у стресових та конфліктних ситуаціях, а також у ситуаціях повідомлення важких діагнозів, проведення коротких мотиваційних бесід. У освітніх програмах як тематичний напрям просвітництва виокремлено навички самоосвіти, роботи з пацієнтами і громадами; робота з епідеміологією, доказовою медициною, що прямо стосуються інформування/просвітництва. Представлено популяризацію здорового способу життя; профілактичну роботу (аспект інформаційно-просвітницьких кампаній у різних соціальних аудиторіях); медичну деонтологію (питання лікарської етики щодо проблем повідомлення пацієнтам інформації про побічні ефекти вживання лікарських засобів); медичний маркетинг (розглядає питання нових цифрових платформ для онлайн просвітництва). Зроблено висновок, що попри активність представлених тематичних напрямів медичного просвітництва у освітніх програмах недостатня увага приділяється вимірюванням ефективності навчання лікарів просвітницьким компетенціям (зокрема, через дослідження зміни поведінки пацієнтів після медичного просвітництва). Зауважено про необхідність створення стандартизованих методик для лікарів, які б удосконалювали їхні навички доступно й ефективно доносити інформацію до пацієнтів.

Ключові слова: медичне просвітництво; комунікативні компетенції лікаря; пацієнти; освітні програми; підвищення кваліфікації.

Osinnii I. Peculiarities of preparing future doctors for educational activities within the framework of specialised training.

The article analyses the experience of preparing future doctors for educational activities in the practice of professional training in domestic and foreign systems of specialised education and in the system of professional development. A review analysis of educational programmes, academic disciplines, individual modules and topics related to the issue of medical education is presented. The popularity of the topic of communicative competence in medical education has been proven, particularly in the following aspects: patient-centred communication, non-violent communication, communication characteristics in stressful and conflict situations, as well as in situations involving the reporting of severe diagnoses and conducting short motivational conversations. Educational programmes highlight self-education skills, working with patients and communities, epidemiology, and evidence-based medicine as thematic areas of education that are directly related to information/education. The promotion of a healthy lifestyle is presented; preventive work (the aspect of information and educational campaigns in various social audiences); medical deontology (issues of medical ethics regarding the problems of informing patients about the side effects of using medicines); medical marketing (considers the issue of new digital platforms for online education). It was concluded that despite the active presence of these thematic areas of medical education in educational programmes, insufficient attention is paid to measuring the effectiveness of training doctors in educational competencies (in particular, through research into changes in patient behaviour after medical education). The need to develop standardised methods for doctors to improve their skills in communicating information to patients in an accessible and effective manner was noted.

Key words: medical education; doctor's communication skills; patients; educational programmes; professional development.